

УДК 94(477.62/.61)+172.4(470+477)

DOI: 10.12958/2227-2844-2023-2(356)-30-41

Набока Олександр Вікторович,

доктор історичних наук,

завідувач кафедри історії України

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”,

м. Полтава, Україна.

snaboka9@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1678-9475>

РОСІЙСЬКА/РАДЯНСЬКА ІМПЕРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНБАСУ: СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ЗНАЧЕННЯ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Не останню роль у розв’язуванні сучасного російсько-українського конфлікту, який розпочався на Донбасі у 2014 р., є поширені у краї стереотипи про те, що він не має жодного відношення до історії України, а головну роль у його цивілізаційному становленні та освоєнні зіграла Російська/Радянська імперія. Такі ідеї, які стали основою експансивної ідеології нинішнього путінського режиму, на жаль, знайшли багато шанувальників у регіоні, історична суспільна свідомість якого була спотворена російськими імперськими нарративами, що нав’язувалися ледь не з другої половини ХІХ ст.

У зв’язку із цим, актуальним завданням української історіографії є створення власної концепції розвитку Донбасу та показ значної ролі українського населення в його освоєнні.

Реалізація згаданого вище завдання, серед іншого, передбачає проведення історіографічного аналізу російських/радянських імперських концепцій. Саме у висвітленні цього аспекту і полягає мета цієї статті. У межах нашого дослідження був проведений історіографічний аналіз праць російських/радянських авторів, у яких простежуються імперські стереотипи щодо Донбасу, які і сьогодні використовуються путінською пропагандою для виправдання своєї агресії.

Східноукраїнський індустріальний регіон Донбас представляє собою один з головних „діамантів” Російської/Радянської імперії. Ставлення до краю з боку російських імперських еліт, починаючи з другої половини ХVІІІ ст., коли відбулося остаточне затвердження влади Санкт-Петербургу, багато у чому нагадувало відчуття, які мали британські колонізатори щодо Індії приблизно в той самий історичний період. Донбас, який складається сьогодні з Луганської та Донецької областей, розглядався як „приз”, який дістався Росії внаслідок

переможних для неї війн із Османською Туреччиною другої половини XVIII ст., а особливо – воєнного конфлікту 1768–1774 рр., внаслідок якого Санкт-Петербург отримав контроль над Кримом та півднем сучасної України.

Внаслідок цього, східна частина сучасної України, що довгий час вважалася прикордонною та сповненою небезпек від ногайських татар, опинилася у глибокому тилу Російської імперії. Саме ці події російська історіографія трактувала у якості відправної точки широкого господарського освоєння цієї території, яка до цього вважалася „Диким полем”. Таке трактування подій передбачало, що попередні господарі краю – спочатку кочівники-тюрки, а потім „черкаси”, мігранти з інших регіонів України – не зробили нічого помітного для його розвитку. Останні, вихідці з українських земель, часто асоціювалися із „втікачами”, у тому числі, й від закону. Так, у книзі „Женская обитель. Святые горы: Воспоминания и рассказы из поездки с богомольцами” (1904), автором якої був росіянин В. Немірович-Данченко, що описував свою мандрівку до Святих гір (сучасної Святогірської ради Донецької області) у 1844–1846 рр. зазначав: *„Извъстное дѣло, гдѣ льсъ, тамъ жь бѣглецы. Солдаты разные, крестьяне”* (с. 7).

Тодішні та сьгоднішні імперські науковці особливо наполягали на тому, що саме імперська воля, спочатку імператриці Катерини II, а потім її нащадків при владі, сприяла ставленню індустриальних центрів Донбасу. Зокрема, подібні ідеї відстоював історик становлення місцевої промислової бази П. І. Фомін у праці „Горная и горнозаводская промышленность Юга России” (1915), який розпочинає свій опис драматичної епопеї промислового освоєння Донбасу наказами Катерини II про заснування першої шахти у місцевості Лисяча Балка (сучасне місто Лисичанськ Луганської області) у 1795 р. Саме ця подія, а також наступне будівництво у тому ж році шотландським комерсантом на службі російської імперії Карла Густава Гаскойна Луганського ливарного заводу, вважається початком індустриалізації краю.

Провідне місце Російської імперії в інших галузях суспільного життя Донбасу, зокрема у церковній, простежується також у фундаментальних роботах православних істориків та священнослужителів XIX ст. Серед таких, був Ф. Макаревський (1880), який серед іншого, описував становлення системи російських православних церков на півдні сучасних Луганської та Донецьких областей, які протягом XIX ст. входили до складу Катеринославської губернії.

Подібний прискіпливий та детальний опис, але на півночі сучасної Луганської області, яка тоді входила до складу Харківської губернії, зробив у праці „Историко-статистическое описание Харьковской епархии” (2011) історик Російської православної церкви Д. Г. Гумілевський.

Без сумніву, для обох – прихід Росії на Донбас було ключовою подією у становленні церковної системи краю.

Разом із тим, відзначимо, що вищезгадані роботи, присвячені як історії становлення промисловості, так і місцевої церковної системи, не несли спеціального завдання підкреслити імперську велич Росії. Ці праці не є суто ідеологічними агітками, просто їх автори жили у певних політичних реаліях і мислили відповідно до них. Разом із тим, для цих робіт притаманна певна об'єктивність. Зокрема, згадуваний П. Фомін досить критично ставився до результатів створення на Луганщині першої Лисичанської шахти та Луганського ливарного заводу. Він відзначав, що ці підприємства не змогли реалізувати своє головне завдання, яке ставилося російським урядом – забезпечити вугіллям та гарматами російську чорноморську військово-морську базу в Севастополі. Це, на думку автора, було пов'язано із відсутністю необхідної інфраструктури, яка мала забезпечувати масштаби індустріального виробництва. Відзначимо, що такий критичний підхід та погляди були характерні і для видатного російського хіміка та приборника освоєння Донбасу – Д. Менделєєва. У фундаментальній праці „„Толковый тариф, или Исследование о развитии промышленности России в связи с ее таможенным тарифом” (1892) він наголошував на необхідності розвитку інфраструктури для переміщення промислової продукції на Донбасі. Зокрема, автор наполягав на розвитку корабельного сполучення місцевою річкою Сіверський Донець.

Що стосується церковних істориків Ф. Макаревського та Д. Гумілевського, то попри їх відданість Російській православній церкві, вони достатньо об'єктивно відзначали, що різні області Донбасу освоювалися (хоча і обмеженому вигляді) ще напередодні приходу сюди Російської імперії – українським козацьким населенням Слобідської України (північний-захід Донеччини та Луганщини) та Кальміуської паланки Запорізької Січі. Зокрема, свідчення, наведені Ф. Макаревським (1880) показують, що вже у першій половині XVIII ст. на півдні нинішньої Луганської області існувала низка козацьких поселень Запорізької Січі, населення яких із незадоволенням сприйняло прихід сюди російських поміщиків та сербських переселенців, яким російський уряд передав значну частину земель, які запорожці вважали своїми. У свою чергу, це змазує трактування, яке поширеться у пізнішій історіографії, щодо тріумфального приходу в ці краї імперської Росії.

Отже, цей ранішній період розвитку російської історіографії імперської політики Донбасу характеризувався тим, що попри певну заангажованість її представників, свідки його господарчого та суспільного становлення намагалися робити більш-менш об'єктивний аналіз подій, які відбувалися у регіоні. Разом із тим, автори загаданих вище робіт були не істориками, а спеціалістами у певних галузях, тому їх увага була зосереджена їх вузькоспеціалізованих проблемах.

Як відомо, у роки революційних подій 1917–1921 рр. значна кількість населення індустріальної серцевини Донбасу, його промислових центрів, підтримала більшовиків, які з початку ХХ ст. розгорнули тут активну пропаганду своїх ідей. Внаслідок цього регіон почав вважатися одним з плацдармів поширення радянської влади у Україні. По суті, починаючи з 1920-х років край став одним з важливих центрів нової, вже більшовицької імперії, ідеологія якої базувалася на ідеї інтернаціональної єдності усіх раніше „поневолевих класів”, насамперед, пролетаріату.

Політико-ідеологічне значення регіону ще більше зросло наприкінці 20-х – у 30-х рр. ХХ ст., коли він став одним з найголовніших територій, де йшли масштабні „соціалістичні” перетворення: колективізація та індустріалізація. У чисельних роботах, присвячених історії більшовицької „революції” в Україні відзначається, що саме Донбас став одним з регіонів, де підтримка російських комуністів на чолі із В. Леніним була домінуючою. Зокрема, у книзі Д. Ерде „Революция на Украине: от керенщины до немецкой оккупации”, яка була опублікована у 1927 р. у Харкові, зазначається, що донбаський пролетаріат одразу щиро підтримав ідеї більшовиків, на відміну від технічної інтелігенції та власників підприємств, *„которые в борьбе с большевиками не брезгали ничем: то здесь, то там начали затопляться шахты, оборудование приводилось в негодность; куда-то упрятывались дорогостоящие технические материалы, – и, с другой стороны, на необходимость борьбы с анархо-бандитизмом и с захватом рудников отдельными группами деморализованных рабочих”* (с. 172).

Визначивши коло ворогів встановлення радянської влади на Донбасі, автор твору заявляв, що „справжні господарі” краю – робітники місцевих промислових підприємств із самого початку підтримували більшовиків, та рішучу відкидали будь які ворожі їм революційні політичні сили – від української Центральної Ради до прообразу загальноросійського Білого руху на чолі з генералом О. Каледіним. Особливо показовою для нього була ще передреволюційна ситуація у Луганську. *„Интересную картину соотношения сил мы наблюдаем в этот период в Луганске, где влияние большевиков было очень сильно. Это был единственный город на Украине, где в руках большевиков задолго до Октября фактически сосредоточилась вся «власть» городской думы”*, – відзначається у книзі (Ердэ, 1927, с.174).

Вищезгадані підходи до трактування революційних подій робили Донбас близьким для більшовиків регіоном, де найбільше простежувався зв'язок між пролетаріатом та комуністами, які називали себе головними виразниками справжніх інтересів робітників. Це надавало краю особливого статусу в межах Радянського Союзу, де найефективніше реалізовувалася національна доктрина більшовиків, коли готовність визнавати національні прагнення народів поєднувалася із уявленням про

інтернаціональну єдність пролетаріату, незалежно від національного походження його робітників. Остання ідея знайшла відгук у багатонаціональному суспільному середовищі Донбасу, ідентичність якого представляла собою суміш уявлень про життя переселенців з різних регіонів України та Росії. Оскільки класовий інтернаціоналізм став ідеологічною основою для відтвореної „червоної імперії”, то багато вихідців Донбасу стали „місіонерами” цієї ідеї. У свою чергу Москва активно залучала спеціалістів краю (партійних діячів, чекістів, міліціонерів, агрономів, вчителів) до реалізації тих чи інших проєктів імперського поглинення територій, які були у різні роки окуповані Червоною армією.

Особливо це стосується західноукраїнських земель, які були остаточно поглинені Радянським Союзом у 1945 р. У 40–50-х рр. ХХ ст. у невеличкому місті Старобільськ Луганської області, відомому у Польщі насамперед тим, що в 1939–1940 р. тут існував концтабір для польських військовополонених, діяв Учительський інститут, випускники якого направлялися у новоприєднані західноукраїнські землі.

Одночасно для радянської імперської ідеології була характерна думка, про те, що „велич” Донбасу, його процвітання насамперед залежала від зусиль радянського керівництва. Ця дещо видозмінена доктрина імперської цивілізаторської місії простежується в багатьох творах тієї епохи. Зокрема, варто згадати мемуари вчительки А. Колотович (1961) з невеличкого містечка Краснодон (зараз – Сорокіне) Луганської області, де у роки війни СРСР і Німеччини 1941–1945 рр. діяла підпільна організація „Молода гвардія”. Свого часу вона вчила головних її учасників, молодих людей, які після жорстокої розправи з ними німецького гестапо, стали „мучениками” у радянському трактуванні війни СРСР з нацистською Німеччиною.

Характеризуючи місто, де вона жила та працювала, педагог відзначала: *„Старожилы говорили, что до 1912 года всюду здесь была голая степь, прилегающая к речке Каменке, по берегам которой мостились казачьи хутора. На скудной почве с целинными залежами росли мелкий полынь да сухие колючие травы с ковыльной проседью* (Колотович, 1961, с. 5).

Натомість, з приходом радянської влади, ситуація кардинально змінилася. Завдяки соціалістичним перетворенням Краснодон перетворився на модерне, індустріальне місто-зразок. *„Закончилась гражданская война, наступил мир, задымили трубы заводов, и сбереженный для народа Краснодонский рудник приобрел вес во всей работе донбасских шахт. Здесь добывались коксующиеся угли особенной ценности. Началась техническая реконструкция шахт. В 1937 году одна из самых крупных – шахта № 1-бис – получила новое сложное оборудование. Вокруг шахты рос поселок нового типа”* (Там само, с. 6).

На жаль, цей, втілюваний спочатку російськими дореволюційними, а потім і радянськими ідеологами, стереотип про визначальну роль імперської Росії / інтернаціонального СРСР у становленні, став домінуючим у осмисленні минулого краю. Він фактично опинився без комплексної історії, яку було замінено ідеологічно важливими несистемними сюжетами, пов'язаними із вищезгаданими аспектами.

Особливо яскраво це проявилось у фундаментальній енциклопедичній праці „Історія міст та сіл України”, праця над якою велася протягом 60 – 80-х рр. ХХ ст. Так, у томі, присвяченому Донецькій області (1970), відзначалося, що „справжній” розвиток регіону почався тільки з приходом радянської влади. *„Перемога Великого Жовтня відкрила трудівникам Донеччини шлях до небачених звершень. У будівництво соціалізму, в перемогу політики індустріалізації країни і колективізації сільського господарства робітники і селяни області внесли величезний вклад”*, – відзначалося у виданні (Історія, 1970, с. 6).

Упорядники видання також відзначають визначальну роль Донбасу у підтриманні господарчої системи Радянського Союзу, відзначаючи, що *„історія незаперечно підтвердила правильність ленінських слів про те, що «Донбас, це – не випадковий район, а це – район, без якого соціалістичне будівництво залишиться простим добрим побажанням»”* (Там само, с. 6).

Вставлення радянської влади подавалося як вінець історичного розвитку Донбасу. Досягнення попередніх періодів – козацько-українського та імперсько-царського – на думку авторів видання, були сплюндровані нещадною експлуатацією правлячих тоді класів над місцевими селянами, а з середини ХІХ ст. – і над пролетаріатом. Саме тому, у енциклопедії відображені сюжети, пов'язані із перетворенням Донбасу на провідний радянський анклав. Це відзначають і упорядники видання. Зокрема, у томі, присвяченому Луганській області (1968) визначаються такі головні аспекти: *„В історичних картинах висвітлюється соціально-економічне і політичне становище трудящих, революційний рух мас до 1917 року, героїчна боротьба робітничого класу і трудового селянства Луганщини проти експлуататорів за перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції, події громадянської війни, період відбудови, індустріалізація країни і колективізація сільського господарства, здійснення культурної революції, самовіддана боротьба народу в роки Великої Вітчизняної війни, трудовий героїзм трудящих області у відбудові і розвитку народного господарства, боротьба за повну і остаточну перемогу соціалізму в СРСР і побудову комунізму”* (Історія, 1968, с. 6).

Фокусування уваги саме на вищезгаданих ідеологічних аспектах історії Донбасу призвели до того, що у місцевій суспільній свідомості край фактично „залишився без історії”. Регіон сповнений давніми

будівлями та пам'ятками, але оскільки історія їх походження не вкладалася у вищезгадані наративи, то вона поступово уходила у небуття, залишаючись у суспільній свідомості лише у вигляді недостовірних легенд. Зокрема, свідчення про рідне для автора цих строк село Тимонове, розташоване на півночі сучасної Луганської області, представлені у виданні „Історія міст та сіл України” представляють собою дві непропорційні частини. Перша з них, присвячена дореволюційній історії. Вона обмежена лише вказівкою про заснування села у 1802 р.

Друга частина короткого повідомлення присвячений висвітленню сучасного на той час стану розвитку місцевого радгоспу „Тимоновський”, фіксувалася наявність середньої школи, клубу, бібліотеки, лікарні, стадіону, 9-ти магазинів та періодичного видання радгоспу – газети „Вперед”. Серед історичних свідчень радянського періоду відзначалося, що *„першим головою Тимонівського волвиконкому (місцевого більшовицького осередку – О. Н.) був комуніст К. К. Клочков. У 1924 р. загинув від рук бандитів”* (Там само, с. 896).

Після проголошення незалежності України у 1991 р., попри те, що Донбас став частиною новопроголошеної держави, спотворена імперськими ідеолого-історичними наративами суспільна свідомість продовжувала існувати. І з часом, коли путінська Росія почала висловлювати все більші претензії на регіон, поєднані у єдину ідеологічну систему вищезгадані сюжети імперської та радянської ідеології стали основою московської культурної експансії, яка до 2014 р. проявлялася у формі „м'якої сили”.

Лише два аспекти історії Донбасу висвітлювалися більш-менш повно та переважно у компліментарному контексті. Перший з сюжетів показує цивілізаторську місію Російської імперії у освоєнні краю наприкінці XVIII–XIX ст. Другий полягає у висвітленні великого значення радянського періоду у розвитку Донбасу. Усе, що було раніше цього періоду трактувалося як „Дике поле”, усе, що після падіння Радянського Союзу, також неформально подавалося, як повернення до доімперського, „варварського” стану.

Серед сучасних робіт, у яких ми можемо простежити такі погляди, можна, зокрема, згадати книгу луганського краєзнавця, багаторічного директора музею Деркульського кінного заводу О. Федорова „Деркульский конный завод – путешествие в историю” (2017). Праця представляє собою детальне викладення історії найстарішого в Луганській області кінного заводу, патріотом якого до кінця життя залишався автор.

О. Федоров писав її у межах наративів, притаманних російсько-радянській імперській ідеології. Попри те, що першим на місці сучасного кінного заводу подібне підприємство почав створювати острогозький слобожанський полковник Тев'яшов у першій половині XVIII ст., автор

не відзначив його ролі, зосередившись на діяльності емісарів російської імператриці Катерини II, які продовжили справу очільника українського козацтва. Українська частина його історії, можливо не така „славетна”, але явно важлива для створення об’єктивної історичної картини, підмінена міркуваннями автора про важливість кавалерії у боротьбі Росії проти кочових народів та Османської Туреччини.

Центральна частина роботи присвячена історії кінного заводу у російській імперській та радянській період, розділ же, присвячений сучасному „українському” періоду розвитку підприємства, просякнутий тугою за попередніми „славетними” часами.

Відзначу, що за подібною ідеологічною структурою написана безліч книг з історії краю, його підприємств та населених пунктів.

Аналізуючи імперські акценти у історіографії Донбасу, не можна не згадати про праці авторів, які виступили прибічниками захоплення Луганської та Донецької областей проросійськими „проксі-силами” лнр та днр, починаючи з 2014 р. Затвердження тут цих квазідержавних утворень супроводжувалася написанням цілої низки „науково-популярних” книг, головне завдання яких полягало в показі повного цивілізаційного домінуванні Росії в освоєнні Донбасу. Серед таких, зокрема і книга С. Бунтовського „История Донбасса: научно-популярное издание” (2015).

Говорячи про період козацької колонізації краю протягом XVII–XVIII ст. автор наполягає на тому, що провідну роль у ній грали лояльні до Московського царства / Російської імперії донські козаки. Намагаючись надати об’єктивності, він відзначав і певну цивілізаторську роль українських запорозьких козаків, які заселяли та освоювали частину Донбасу. Разом із тим він відзначив: *„Не будет преувеличением сказать, что хотя сечевики и заявили свои права на юго-западную часть Донбасса, для Запорожской Сечи он был далекой периферией, к освоению которой запорожцы практически не приступили”* (Бунтовский, 2015, с. 51).

Відзначено також, що після того як частина запорізьких козаків у 1709 р. перейшла на бік шведського короля Карла XII, а згодом втекла на територію Османської Туреччини, українська колонізація Донбасу була перервана. Автор також, хоч і згадує, що частина краю перебувала у складі слобідських козацьких полків, але нічого не говорить про їхню роль у його розвитку.

Проте головні ідеологічні панегірики з боку автора отримала Російська імперія часів правління імператорів Петра I та Катерини II. До заслуг першого відноситься низка наказів про початок вугільного виробництва на Донбасі. У свою чергу, на думку автора, Катерина II санкціонувала широке освоєння краю сербськими переселенцями, які виступили союзниками Петербургу у війні проти Туреччини. На них був покладений обов’язок створювати тут ефективне зернове господарство.

„Основной функцией поселенцев была охрана границ и хозяйственное освоение земли, ранее никогда не знавшей плуга”, – зазначається у виданні (Там само, с. 53).

Позитивним С. Бунтовський вважає й наділення землею на Донбасі російських поміщиків – учасників воєн із Туреччиною, відзначаючи їх високу роль у освоєнні краю. *„В качестве награды за службу русское правительство активно раздавало в собственность своим дворянам земли. Естественно, что после присоединения Донбасса эти огромные и практически безлюдные территории также использовались для поощрения имперских офицеров и чиновников”,* – зазначалося у виданні (Там само, с. 55).

Російська імперія однозначно називається головним локомотивом промислового розвитку краю. При цьому, якщо дореволюційні автори все ж таки вказували та недоліки діяльності перших фабрик та заводів, то автор з днр, описує їх діяльність без критичного аналізу.

Попри революцію 1917 р., „золотий вік” Донбасу був продовжений і за радянських часів та досяг свого апогею у 70-х рр. ХХ ст. *„Вторая половина шестидесятых и семидесятые годы XX века стали золотым временем для Донбасса. Его экономика была на подъеме, в строй вводились новейшие предприятия, а старые реконструировались. Параллельно в крае развивались наука, культура и спорт”,* – зазначав автор (Там само, с. 181). Натомість наступні події, пов’язані із проголошення незалежності України, трактувалися автором як „смутні часи”.

У цілому ж, робота представляє собою ідеологічно упереджену імперську агітку, яка захищала російські захватницькі амбіції у Донбасі. Вона є уособленням та зібранням усіх російських імперських стереотипів щодо Донбасу, які формувалися наприкінці ХVІІІ–ХХ ст. Це вибухова суміш агітаційних матеріалів, як дореволюційної, так і радянської доби.

Отже, можна відзначити, що сучасне перетворення Донбасу у поле битви між Росією та Україною не в останню чергу обумовлено тим, що його населенню протягом більше ніж двох століть нав’язувалася російська імперська концепція. Згідно з нею, саме Російська держава у різних історичних іпостасях (Московська держава – імперія – Радянський Союз) зіграла визначальну роль у цивілізаційному становленні регіону. Багатьом місцевим мешканцям, нащадкам багатонаціонального конгломерату переселенців, імпонувала ідея того, що Донбас був „перлиною” російської/радянської імперії, вони були лояльними до неї і виступали носіями її впливу в інших регіонах. Путінська Росія, реалізуючи свої експансивні плани, активізувала ці імперські стереотипи, створивши їхню вибухову суміш з ідей, взятих з царських та більшовицьких агіток.

Список використаної літератури

1. Немирович-Данченко В. И. Женская обитель. Святые горы : Воспоминания и рассказы из поездки с богомольцами, 1844 (1845) – 1846. СПб : Издание П. П. Сойкина, 1904. 164 с. **2. Фомин П. И.** Горная и горнозаводская промышленность Юга России. Х. : Тип. Б. Бенгис, 1915. Т. 1. 518 с. **3. Макаревский Ф.** Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии: церкви и приходы прошедшего XVIII столетия. Екатеринослав : Типография Я. М. Чаусского. 1880. 373 с. **4. Святитель Филарет (Д. Г. Гумилевский)** Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Х. : Издательство „Харьковский частный музей городской усадьбы”, 2011. Т. 2. 440 с. **5. Менделеев Д. И.** Толковый тариф, или Исследование о развитии промышленности России в связи с ее таможенным тарифом. СПб. : Типография В. Демакова. 1892. 782 с. **6. Эрдэ Д. И.** Революция на Украине : от керенщины до немецкой оккупации. Х. : Пролетарий, 1927. 274 с. **7. Колотович А. Д.** Дорогие мои краснодонцы. Воспоминания учительницы. Луганск : Луганское книжное издательство, 1961. 231 с. **8. Історія міст і сіл Української РСР.** Донецька область / Ред. кол. тому : Пономарьов П. О. (гол. редкол.) та ін. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1970. 992 с. **9. Історія міст і сіл Української РСР.** Луганська область / Ред. кол. тому : Пономаренко Ю. Ф. (гол. редкол.) та ін. К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. 940 с. **10. Федоров А. Б.** Деркульский конный завод – путешествие в историю. К. : Глобус, 2017. 280 с. **11. Бунтовский С. Ю.** История Донбасса. Донецк : „Донбасская Русь”, 2015. 402 с.

References

1. Nemirovich-Danchenko, V. I. (1904). Zhenskaya obitel. Svyatyie goryi: Vospominaniya i rasskazyi iz poezdki s bogomoltsami, 1844 (1845) – 1846 [Holy Mountains: Memoirs and stories from a trip with pilgrims, 1844 (1845) – 1846]. Saint-Petersburg: Izdanie P. P. Soykina [in Russian]. **2. Fomin, P. I.** (1915). Gornaya i gornozavodskaya promyishlennost Yuga Rossii [Mining and mining industry of the South of Russia]. (Vol. 1). Harkov: Tipografiya B. Bengis [in Russian]. **3. Makarevskiy, F.** (1880). Materialy dlya istoriko-statisticheskogo opisaniya Ekaterinoslavskoy eparhii: tserkvi i prihodyi proshedshego XVIII stoletiya [Materials for the historical and statistical description of the Yekaterinoslav diocese: churches and parishes of the past XVIII century]. Ekaterinoslav: Tipografiya Ya. M. Chauskogo [in Russian]. **4. Svyatitel Filaret (Gumilevskiy, D. G.).** (2011). Istoriko-statisticheskoe opisanie Harkovskoy eparhii [Historical and statistical description of the Kharkiv diocese]. (Vol. 2). Harkov: Izdatelstvo „Harkovskiy chastnyiy muzey gorodskoy usadbyi” [in Russian]. **5. Mendeleev, D. I.** (1892). Tolkovyy tarif, ili Issledovanie o razvitii promyishlennosti Rossii v svyazi s ee tamozhennyim tarifom [Explanatory tariff, or Research on the

development of Russian industry in connection with its customs tariff]. Saint-Petersburg: Tipografiya V. Demakova [in Russian]. **6. Erde, D. I.** (1927). Revolyutsiya na Ukraine: ot kerenschinyi do nemetskoj okkupatsii [Revolution in Ukraine: from Kerensky to German occupation]. Harkov: Proletariy [in Russian]. **7. Kolotovich, A. D.** (1961). Dorigie moi krasnodontsyi. Vospominaniya uchitel'nitsyi [Dear Krasnodontsyi. Memoirs of a teacher]. Lugansk: Luganskoe knizhnoe izdatelstvo [in Russian]. **8. Ponomaryov, P. O.** (Ed.). (1970). Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR. Donetska oblast [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Donetsk region]. Kyiv: Holov. red. URE AN URSR [in Ukrainian]. **9. Ponomarenko, Yu. F.** (Ed.). (1968). Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR. Luhanska oblast [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Luhansk region]. Kyiv: Holov. red. URE AN URSR [in Ukrainian]. **10. Fedorov, A. B.** (2017). Derkul'skiy konnyiy zavod – puteshestvie v istoriyu [Derkul stud farm – a journey into history]. Kiev: Globus [in Russian]. **11. Buntovskiy, S. Yu.** (2015). Istoriya Donbassa [History of Donbass]. Donetsk: „Donbasskaya Rus” [in Russian].

Набока О. В. Російська/радянська імперська концепція історичного розвитку Донбасу: становлення, розвиток та значення у сучасній російсько-українській війні

У статті розглядається еволюція імперської ідеологічної концепції Російської імперії/Радянського Союзу щодо цивілізованого освоєння Донбасу на основу історіографічного аналізу робіт російських та радянських науковців та мемуарів тогочасних діячів у різних сферах. Автор аналізує головні складові царського імперського міфу про провідний внесок Росії у цивілізаційному освоєнні степового „Дикого поля”, якими вважалися сучасні Луганська та Донецька області України до приходу туди Російської імперії.

Також приведений детальний аналіз радянської „інтернаціональної” концепції розвитку Донбасу. Автор відзначає, що за радянських часів, Донбас став „перлиною” у складі СРСР.

Серед іншого, розглядаються і сучасні імперські концепції путінського режиму щодо Донбасу, які, на думку автора статті, представляє ідеологічну суміш царської та радянської імперських доктрини.

Ключові слова: Донбас, Російська імперія, СРСР, імперська ідеологія, російська історіографія.

Naboka O. V. Russian/Soviet imperial conception of historical development of Donbass: formation, development and significance in the modern Russian-Ukrainian war

In the article was research the evolution of imperial ideological conception Russian empire/Soviet Union on the civilized development of

Donbas on the basis is historiographical analysis of the works of Russian and Soviet scholars and memoirs of contemporary figures in various fields. The author analyzed the main components of the royal imperial myth about Russia's leading contribution to the civilizational development of the steppe „Wild Field”, which were considered modern Lugansk and Donetsk regions of Ukraine before the arrival of the Russian Empire.

Also given the detailed analysis of the Soviet „international” concept of Donbas development. The author notes that in Soviet times, Donbass became a „pearl” within the USSR.

Among other things, are also considered modern imperial concepts of Putin's regime regarding Donbas, which, according to the author of the article, represent an ideological mixture of tsarist and Soviet imperial doctrines.

Key words: Donbas, Russian Empire, USSR, imperial ideology, Russian historiography.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023 р.

Прийнято до друку 28.03.2023 р.

Рецензент – д. і. н., проф. Михальський І. С.